

Litteraation numero: 103161/10
Haastattelun nimi: Iiro Sipola - Toista maata 6 master 1
Haastattelun kesto: 44 min
Litteroitu: Tutkimustie Oy 10.6.2021

Puhujien merkinnät: MK: Matti Johannes Koivu
SK: Susanna Kuparinen
ML: Markku Lehmus
RK: Raila Kataja

Muut merkinnät:

,	Lyhyt tauko puheessa
...	Puheenvuoro jää kesken, jatkaa puheenvuoroa
(-)	Pois jäänyt sana tai sanan osa
(--)	Pois jäänyt jakso
(sana)	Epäselvä sana tai jakso
<u>alleiviivaus</u>	Eriyisen painollinen sana tai jakso
[hakasulkeet]	Litteroijan kommentti
[pp]	Päällekkäistä puhetta
[hp]	Hiljaista puhetta
[ep]	Epäselvää puhetta

Huomautukset: --

Naisen ääni [vanhanaikaista rätinä]: 115-senttinen puinen sauva, josta roikkuu metallirenkaita. (Ryhmy)puisen [0:00:08] sauvan toisessa päässä on kädensija, toisessa takorautainen piikkihakanen. [vauhdikasta musiikkia]

MK: [musiikki jatkuu taustalla] Tämä on Toista maata Kansallismuseon podcast, joka kääntää Suomen historian uuteen asentoon. Sarja liittyy Kansallismuseon Toista maata -näyttelyyn, joka päivittää Suomen tarinan 1100-luvulta aina itsenäisyyteen asti. Olen Matti Johannes Koivu oppaanne menneestä tähän päivään ja vähän tulevaan. [vauhdikasta musiikkia] Tänään puhutaan taloudesta, taloudellisen eriarvoisuuden historiasta ja siitä, kuinka eriarvoisuutta on yritetty hillitä. Lisäksi puhutaan siitä, miltä tulevaisuus näyttää, jakaantuuko kansa yhä voimakkaammin ja millaisia vaihtoehtoja meillä on. Vieraina tässä jaksossa ovat ohjaaja, toimittaja Susanna Kuparinen ja ennustepäälikkö ja taloustieteilijä Markku Lehmus. Tervetuloa.

SK: Kiitos.

ML: Kiitos. [musiikki vaimenee]

MK: Otetaan alkuun tällainen perustavanlaatuinen kysymys, eli mistä me oikein puhutaan, kun me puhutaan taloudellisen eriarvoisuuden lisääntymisestä? Mitä tähän vastaisi Markku?

ML: Näin niin kuin taloustieteilijä lähtee aina olemassa olevasta aineistosta, eli mitä data tästä ilmiöstä kertoo. Me ollaan tietysti totuttu sitten keskustelemaan tästä asiasta sen data kautta. Yleensä puhutaan silloin kun puhutaan taloudellisesta eriarvoisuudesta, puhutaan tuloeroista ja vielä täsmällisemmin kaikista yleisintä on puhua käytettävissä olevien tulojen eroista. Näitä mittareita on monia, ja siitä varmasti keskustellaan pian lisää, mutta se on ehkä se kaikista yleisin...

MK: Joo.

ML: ...mittari meille. Eli mitä näille käytössä oleville tuloille on tapahtunut ja mitä niiden jakaumalle on tapahtunut, kuinka paljon se jakauma on muuttunut, missä määrin ne tuloerot on kasvanut. Mutta varmasti eriarvoisuudesta voitaisiin puhua paljon laajemmastakin kulmasta, tällaisesta yleisemmästä koetusta eriarvoisuudesta ja laajemmin yhteiskunnallisena ilmiönä, mutta taloustiede yleensä puhuu siitä sen kautta, mitä meillä on siitä aineistoa. Puhutaan silloin tuloista ja myös varallisuudesta ja mitä niille on tapahtunut. Mutta tosiaan laajemminkin asiaa voi varmasti lähestyä.

MK: Joo. Susanna, mitä taloudellinen eriarvoisuus sinulle merkitsee?

SK: Mä olen freelancer-taiteilija, eli mä olen kokemusasiantuntija siinä mielessä, että miellä freelancereillähän tulot heittelee tosi voimakkaasti. Välillä sitä eletään näissä piireissä ihan tosi niukasti ja sitten välillä taas sitä rahaa on. Silloin kun on töitä, silloin on rahaa. Mutta laajemmin ajateltuna mulle sen eriarvoisuuden vastakappale on mahdollisuuksien tasa-arvo ja mahdollisuus sosiaaliseen nousuun. Silloin kun mä olen ollut lapsi, ennen suurta lamaa tämä oli semmoinen ihan itsestään selvä mantra ja se suurin oppi ja neuvo joka puolelta, että jos opiskelet ja kouluttaudut, sä pääset kiinni elämään ja yhteiskuntaan. Ja yhteiskunta silloin veti ja imi aika hyvin jengiä mukaansa. Silloin ihan yleisesti vielä 80-luvulla mä muistan lapsena koulussakin opettajat, jotka saattoi olla vaikka minkälaisista poliittisista taustoista piti jotenkin ohjenuoranaan sitä, että yhteiskunta on aina niin vahva kuin on sen heikoin lenkki. Tämä on mun mielestä kadonnut matkan varrella siitä päiväpuolen julkisesta keskustelusta. Eli mulle se eriarvoisuus tarkoittaa jotakin sellaista, joka räjähti käsiin suuren laman myötä 90-luvulla. Sen jälkeen asiat ei ole ollut niin kuin ennen, vaikka kun katsotaan dataa, tosi moni juttu on mennyt eteenpäin ja itse asiassa parantunut, mutta se kokemus on erilainen. Ja jotenkin se kokemus siitä, että elämä on turvattomampaa, koska jos tipahtaa sinne pimeälle

puolelle, ne verkot ei enää kannattele. Sitä ehkä eriarvoisuus mulle tarkoittaa, turvattomuutta ja jos joudut pulaan, on hyvin vaikea saada apua.

MK: Tässä nämä kaksi keskeisintä kulmaa varmaan onkin. Meillä on kokemuksellinen puoli ja sitten meillä on tämä datasta luettava puoli, ja näiden suhde on tosi kiinnostava. Tässä oli monta semmoista teemaa, joihin voitaisiin palata vielä tuossa myöhemmin keskustelun edessä. Että päästäisiin kiinni tähän vaikka nyt 90-lukuunkin, jos seuraavaksi puhuttaisiin muutama sana siitä, kuinka kauan taaksepäin pitää mennä, että me ymmärretään suomalaista taloudellista eriarvoisuutta. Millainen on modernin Suomen taloudellisen eriarvoisuuden historia? Miten sä Markku muutamalla kynänvedolla vetäisit tätä näkyville?

ML: Pakko mennä datan taakse, koska [naurahtaa] sen puolen parhaiten osaan, mutta jos nyt palataan siihen yleisimmin käytettyyn mittariin eli käytössä olevien tulojen eroihin. Siellä meillä on Gini-kerroin, joka on se yleisin tapa sitä mitata, eli miten keskimäärin ne tuloerot on kehittynyt. Meillä on hyvää aineistoa Suomesta alkaen noin 60-luvun alusta, eli me nähdään, että se eriarvoisuus lähtee varsin korkealta tasolta ainakin näin modernin pohjoismaisen yhteiskunnalta. Mutta sitten hyvinvointivaltion rakentaminen 60- ja 70-luvuilla laskee tätä käytössä olevien tulojen eriarvoisuutta selvästi, ja päästään semmoiselle, kaikki on suhteellista, mutta verraten maailmassa pienten tuloerojen yhteiskuntaan 70–80-luvuilla, mutta 90-luvulla alkaa tapahtua uudestaan, että tuloerot alkaa kasvaa. Suomessakin taas kerran, jos katsotaan tätä käytössä olevien tulojen eroja, se suurin tuloerojen kasvu tapahtui nimenomaan 90-luvun alussa ja lopussa edelleen. Sitten 2000-luvulla itse asiassa tällä mittarilla ei enää tapahdu mitään. Edelleen me katsotaan nyt vain tätä yhtä mittaria, mutta tällä me saadaan ehkä kiinni se iso kuva sillä tavalla, että hyvinvointivaltion rakentaminen on sitä tasa-arvoistumista ja tuloerojen pienentymisen aikaa, mutta sitten 90-luvulla tuli myrskyjä. On tietysti vaikea erottaa, mikä on eri tekijän merkitys, mikä merkitys on globalisaatiolla, mikä merkitys teknologian kehityksellä, mikä merkitys tehdyllä politiikalla. Näiden tekijöiden vaikutuksista edelleen kiistellään taloustieteen ja muidenkin yhteiskuntatieteiden parissa, että minkä takia ne tuloerot lähti kasvamaan. Jos nyt haluaa myönteisiä puolia tästä hakea, tällä mittarilla ne tuloerot ei olisi enää kasvaneet 2000-luvun aikana. Tietysti me voidaan, kuten tässä on nyt hyvin tullut esiin, että tätä ilmiötä voidaan eri mittareilla yrittää ottaa kiinni. Mutta näin mä ehkä sen Suomen ison kuvan tiivistäisin ainakin siltä kannalta, miten itse ja taloustieteilijänä tätä tarkastelen.

MK: Joo.

SK: Näkyykö tuossa sun datassa siis pääomatulot?

ML: Niin...

SK: Vai onko siinä ihan palkkatulot?

ML: Nyt tässä on siis käytössä olevat tulot, niin pääomatulot on siinä mukana...

SK: Joo.

ML: ...sikäli, jos saadaan myyntivoittoa.

SK: Okei.

ML: Mutta sitten varallisuus, mikä vaan pidetään vaikkapa...

SK: Aivan.

ML: ...osakkeista (tai) [0:08:32] mistä tahansa, jollei sitä lunasteta, se ei näy.

SK: Aivan.

ML: Mutta kyllä ne myyntivoitot siinä näkyy. Eli...

SK: Joo, musta tuntuu, että pääomatulopotti tavallaan koko ajan myös...

ML: Joo.

SK: ...hankaloittaa tätä keskustelua laajemminkin.

ML: Joo ja se tekee...

SK: Koska sinne kanavoituu niin valtavia määriä rahaa kuitenkin.

ML: Se on näin, ja nyt mä olen tässä kauheasti puhunut käytössä olevien tulojen eroista, mutta meidän pitää olla kummastakin kiinnostunut yhtä aikaa. Myös nämä varallisuuserot on tietysti. Joku voisi sanoa, että ne on vielä merkityksellisemmät, ja siellä näkyy voimakkaammin ne pääomatulot. Sitten taas kerran näissä varallisuuseroissa ollaan vähän ongelmassa, kun meillä ei ole semmoista joka vuosi ylläpidettävää hyvää tilastoa niistä varallisuuseroistakaan Suomessakaan. Se on oikeasti ongelma.

SK: Joo.

ML: Ja sitten vielä tiedetään, että sitä varallisuutta ehkä laitetaan välillä sellaisiin paikkoihin, että sitä on vaikea [Kuparinen naurahtaa] tilastoista enää napata kiinni.

SK: Kyllä.

ML: Eli tietysti tämän ilmiön tarkastelu hankaloituu, mutta näin edelleen monesta kulmasta katsottuna tätä pitää yrittää ottaa haltuun.

MK: Jos mä vielä vedän tätä taloushistorian narua pidemmälle, me saadaan tavallaan suuri kaari tähän. Jos ajatellaan 1800-luvun loppua, ja meillä oli maa, jossa oli valtava joukko ihmisiä, jotka eivät omistaneet käytännössä mitään muuta kuin oman paitansa ja puulusikan, ja sitten oli kartanotaloutta esimerkiksi näin.

ML: Joo.

MK: Ja sitten lähdeittiin sieltä torpparilain ja tämäntapaisten valtavien uudistusten myötä etenemään tällaisesta valtavasta eriarvoisuudesta kohti tilannetta, jossa...

ML: Joo, ehdottomasti.

MK: ...kaikki pääsisi mukaan.

ML: Mä tähän vaan välin...

MK: Joo.

ML: ...miksi mä aloitin tuolta 60-luvulta. Tässä oli se vaan taustalla se, että meillä hyvää aineistoa näistä käytettävissä olevista tuloista siitä lähtien.

MK: Aivan.

ML: Meillä on konstruointia aineistoa myös kauemmas, ja siellä näkyy just se, että kyllähän 1900-luvun alussa Euroopassa varallisuuserot oli valtavan suuret, ja sama pätee todennäköisesti myös Suomeen. Ainakin Ruotsista meillä on tällaista dataa.

SK: Mä luulen, että se hyvinvointivaltioprojekti esimerkiksi täällä Suomessa silloin 60–70-luvulla, sitähan usein kutsutaan tällaiseksi maailman suurimmaksi ihmiskokeeksi. Se oli niin voimakkaasti eliittijohtoinen, ja sillä oli kauhean selkeä päämäärä nimenomaan tämä tuloerojen pienentäminen, mahdollisuuksien tasa-arvo ja muu vastaava. Se on varmaan yleisemmin länsimaissa, sä puhuit näistä poliittisista jännitteistä ja massiivisista ikään kuin ideologisista yhteiskunnallisista liikehdinnöistä. Totta kai siinä on ollut yhtenä syynä kommunismin tulppaaminen ja sitten varmaan toisen maailmansodan ikään kuin opit, mitä sieltä on opittu, millä tavalla olisi syytä yhteiskunnat järjestää, että me voidaan elää rauhassa. Mutta varmaan se isoin, minkä takia tällaisia turvaverkko(ja) [0:11:37] hyvinvointiyhteiskunnan rakenteita on länsimaissa laajemminkin harrastettu, on se, että silloisessa ajattelussa se on myös ollut ikään kuin vapauden tae. Ennen näitä isoja mullistuksia ihminen on kuitenkin enemmän tai vähemmän... jos ei ole sattunut syntymään sinne patruunasukuun. Meilläkin aina välillä haikaillaan niihin aikoihin, kun hyvät patruunat piti huolta alustalaisistaan. Kuitenkin totuus on ollut se, että silloin ihminen ei ole ollut hirveän vapaa valitsemaan, mitä se haluaa elämällään tehdä, vaan se on ollut aina sidottu vaikka just siihen yhteen patruunaan ja sen hyväntahtoisuuteen. Miten mä miellän myös Suomessa tämän projektin, se on ollut tämmöinen vapausprojekti. Vaikka tämä sana vapaus on sitten viety tai kaapattu vähän toisenlaisiin ajatusrakennelmiin, alun perin siinä on ollut musta ajatuksena se, että ihminen on vapaa mielivallasta ja voi tehdä rauhassa omia ratkaisujaan, tehdä työtä, opiskella, rakentaa oman elämänsä. Ja valtio tulee siinä ikään kuin kannattelemaan, ettei tarvitse jokaista asiaa ratkoa itse.

MK: Niin valtio oli tämä suuri takaaja vai miten se meni.

SK: Backupper, ja nyt me ollaan siinä tilanteessa, viimeksi tänään mä olen lukenut lehdestä, jossa aletaan valua taas siihen, että jokainen joutuu vähän niin kuin ratkomaan näitä peruskysymyksiä itse. Joutuu muuttamaan, että lapsi pääsee turvalliseen kouluun tai joutuu ikään kuin kikkailemaan, miten saisi mahdollisimman kattavan terveydenhuollon ja muuta. Siinä mielessä ikään kuin tällä arjen tasolla se alkaa jo näkyä, että me ollaan etäännytty aika voimakkaastikin siitä alkuperäisestä ajatuksesta. [vauhdikasta musiikkia]

MK: Tässä on muutaman kerran noussut esiin jo tämä tuloeroihin liittyvä teema, joka nousee myös monissa artikkeleissa esiin eli sosiaalisen liikkuvuuden väheneminen. Tämä selvästi tuntuu olevan sellainen, että vaikka sanotaan, että sen 90-luvun Nokia-huuman ja verotusuudistusten ja muiden myötä tuloerot pompsahti voimakkaasti ylös, mutta sitten ne on jäänyt hiissaamaan tietylle tasolle. Tämä on tarkoittanut sitä, että sosiaalinen liikkuvuus on hidastunut. Onko meillä tästä dataa? Mitä Markku tuumaa?

ML: Joo, on helppo yhdistää tämä sosiaalinen liikkuvuus just tähän mahdollisuuksien tasa-arvoon, joka on ehkä se yksi tärkeimmistä tasa-arvomittareista. Samalla sitä on tietysti vaikea mitata, mutta just yksi hyvistä tavoista mitata on just tämä sosiaalinen liikkuvuus. Siellä semmoinen perinteinen mittari on se, miten mun tulot riippuu mun vanhempien tuloista, missä määrin ne korreloi keskenään, eli jos korrelaatio on voimakas, se tarkoittaa sitä, että sosiaalista liikkuvuutta on vähän. Hyvätuloisten vanhempien lapsista tulee hyvätuloisia, ja huonotuloisilla päinvastoin. Eli tämä on se mittari. Onneksi itse asiassa Suomessa on kuitenkin kohtuullisen hyvässä lukemassa edelleen tämä sosiaalinen

liikkuvuus, eli tämä riippuvuus ei ole kovin korkea verrattuna taas muihin. Mun käsittääkseni on saattanut vähän tämä riippuvuus kasvaa, eli siinä on vähän ollut huonoa suuntaa, mutta se on yhä aika hyvällä tasolla ja se on siellä muiden Pohjoismaiden joukossa. Tässä erottuu hyvin Pohjoismaat ja monet muut länsimaat, ja Pohjoismaat erottuu edukseen, eli meillä lasten tulojen riippuvuus on paljon pienempää vanhempien tuloista kuin monessa muussa maassa. Sieltä voi poimia tietysti jotain, että ehkä jotain pientä huonompaa kehitystä siellä on nähtävissä, mutta ei siellä näy isoa muutosta. Data aina laahaa perässä. Mä muistelen jotain juttua, joka on tullut muutama vuosi sitten. Meidän pitäisi tietysti katsoa vielä uudestaan, tarkistaa, onko se nyt mennyt...

MK: Joo.

ML: ...tässä viiden vuoden aikana vaikka huonompaan suuntaan, mutta silloin se tilanne ei sillä tavalla näyttänyt vielä niin huonolta. Mutta näyttäähän se monen muun maan tapauksessa itse asiassa aika huonolta. Siellä lähtötaso on ollut jo aika huono esimerkiksi Yhdysvalloissa. Nyt se on mennyt vielä huonompaan suuntaan. Jos mennään tähän, tästä on helppo jatkaa amerikkalaiseen unelmaan, missä kenestä tahansa voi tulla menestyvä miljonaari. Ainakin jos katsoo dataa, se on hyvin harvinaista ja koko ajan harvinaisempaa. Siellä he ovatkin huolissaan. Ei tämä nyt sattuma ole, että se keskustelu käy kuumana. Bidenin hallinto tietysti yrittää tehdä tälle asialle jotain. Me voidaan tietysti kehua itseämme, taputella selkään, että meillä tilanne on paljon paljon parempi, mutta totta kai kyllähän siitä on hyvä myös olla huolissaan ja katsoa näitä mittareita, vielä päivittää ja tämäkin on aika karkea mittari niin kuin kaikki kuulijat ymmärtää. Tätäkin voidaan mennä mikrotasolle ja sitten mieltä, miten tosiasiaissa se mahdollisuuksien tasa-arvo onnistuu. Eihän ne tulot kerro sitä tietenkään täydellisesti.

MK: Aivan.

SK: Niin ja edelleen just kun meillä mitataan niin heikosti sitä varallisuutta. Musta tuntuu koko ajan, että kun näitä eroja vertaillaan ja tutkitaan ikään kuin sitä, mitä täällä tapahtuu, meillä on toinen silmä sokea niin kauan kun noita ei saada jotenkin upgradettua. Samoin kun me keskustellaan veroista, se on jotenkin hämmästyttävää, miten niiden päätulojen verotus jotenkin rajataan ulos siitä keskustelusta. Me puhutaan koko ajan palkkaveroista. Esimerkiksi pääomatulojen verotuksella kunnille tulisi aikamoinen pirstustys sinne talouteen. Sitten aina vedetään tämä, että valtion tukien kautta itse asiassa pääomatuloja verotetaan tai niitä rantautuu kuntiin, mutta me ollaan joskus mun työparin Jari Hanskan kanssa laskettu tämä. Se on ihan häviävän pieni osa, mitä sieltä valtion kautta niitä pääomatuloja kuntiin menee. Se ei ole mitään verrattuna siihen, että olisi joku pääomatulojen kuntaverotus, jota sitten allokoidisiin jollakin systeemillä Suomeen. Kyllä se käytännössä on niin, että ne kaikkein varakkaimmat kuntalaiset maksaa kaikkein vähiten niitä kunnan palveluista, jota on muukin kuin terveydenhuolto esimerkiksi tiet ja kaikki muu infra. Musta tämä keskustelu pitäisi ihan oikeasti avata, koska meillä väki vanhenee ja tietyt sosiaaliset ongelmat syvenee. Tästä pitäisi pystyä puhumaan järkevästi (ja) [0:19:05] avata toi koko meidän häkkyrä ja katsoa, mihin se varallisuus kasaantuu, voisiko sitä jakaa tasaisemmin ja Niklas Herlin vainajan muistoa kunnioittaen, kun aina tässä kohtaa ruvetaan varoittamaan, että täältäähän kaikki varakkaat muuttaa pois. Se kirjoitti joskus aikoinaan blogipäivityksen, jossa sanoi, että häntä varakkaana ihmisenä loukkaa jumalattomasti se, että jotenkin sen takia, että hänellä on rahaa, aina oletetaan, (että) [0:19:35] hän on jotenkin epäisänmaallinen ja heti lähdessä, jos joku haluaa siitä varallisuudesta jotakin. Että hän ainakin mielellään rahoittaa tätä maata, koska rakastaa Suomea.

MK: Johtuuko tämä kaikki lamasta? Se vähän, mitä mä olen tonkinut sitä 90-luvun alun muutosta, mutta jotenkin vaikuttaa, että vielä 80-luvulla kun puhuttiin kannustavuudesta tai vaikka nyt tulopalkkauksesta tällaisista asioista, ne oli aidosti positiivisia käsitteitä ihmisille. Koska ihmisillä meni hyvin, ne halusi mahdollisuuden ehkä saada enemmän palkkaa. Se palkitseminen silloin tavallaan merkitsi aitoa palkintoa ihmisille, mutta laman myötä vaikuttaa siltä, että nämä termit kääntyi pääläelleen. Kannustavuus ja palkitseminen ja nämä termit alkoi tarkoittaa ihan jotain muuta. Liittyykö tähän lamaan tällainen suuri kielellinen taloustieteellinen mullistus, joka tavallaan on tietenkin myös ideologinen samalla? Mitä te ajattelette?

ML: Tämä, mihin sä viittaat varmasti silloin 80-luvulla aika huumassa vapautettiin rahoitusmarkkinoita ja avattiin taloutta. Silloinhan se oli helppo nähdä, että se on pelkästään mahdollisuus ja sieltä on rahaa saatavilla ja sitä riittää kaikille. Sitten se tietysti meni liian pitkälle. Se tehtiin kertarysäyksellä ja vähän huolimattomasti, ja yhdistettynä sitten huonoon rahapolitiikkaan ja maailmalta epäonnea Neuvostoliiton romahtaminen ja muut talouskriisit...

SK: Joka sinänsä oli ihan positiivinen asia [nauraa].

MK: Niin.

ML: Sinänsä positiivinen juttu, mutta sitten jotenkin se kaikki kaatui päälle. Helppo nähdä, miten tästä alun perin positiivisesta narratiivista tai kokemuksesta tulikin sitten negatiivinen. Ne varjopuolet toteutuivat voimakkaasti. Tietysti varjopuoliin liittyi myös huonoa onnea. Eihän siinä olisi ihan niin huonosti tarvinnut... jonkinäköinen kuplan posahdus siitä olisi varmaan seurannut, mutta siinä laajuudessa, missä nyt tapahtui, oli kyllä myös huonoa onnea ja virheitä tietenkin myös. Helppo nähdä tietenkin, että sitten käsitykset muuttui, että mitä (-) [0:21:48]

MK: Muuttuiko talouden kieli siinä, julkisen keskustelun kieli?

ML: Varmaan osaltaan mä luulen. Talouden kielessä on koko ajan paljon muutakin menossa ja muitakin virtauksia. Sitä ei ihan vaan sen laman vaikutuksiin-, mutta tietenkin oli se lama niin iso kokemus, (ja) se kieli varmaan muuttuu aina sen myötä, mitkä on yhteiskunnalliset tapahtumat. Varmasti sä olet ihan jonkun ilmiön äärellä tässä.

MK: Niin.

SK: Valtiovarainministeriöhän silloin suuren laman aikaan 90-luvulla astui sieltä ulos tällaisena voimakkaana pääliköministerinä. Siihen asti keskustelu oli ollut erilaista ja ehkä sosiaali- ja terveysministeriö, joka oli kuitenkin näitten sosiaalisten uudistusten koti, jäi taka-alalla, ja tuli tämä aika kova retoriikka. Iiro Viinanen pystyi ihan rauhassa ja edelleenkin rehvasetelemaan sillä, miten se on pistänyt sosiaali- ja terveysministerin odottamaan vauvan kanssa kohtuuttoman pitkään, että sitten kun on aika puhua leikkauksista, se on jo tukalassa tilanteessa, ja ne leikkaukset menee paremmin läpi. Meidän haastattelemat eri virkamieslähteet esimerkiksi sanoo, että silloin tuli tämä polkuriippuvuus käsite ja monet sellaiset...

MK: Mitä tarkoitat polkuriippuvuudella?

SK: Se liittyy tällaiseen päätöksenteonjärjestelmään, että jos liikuttaa jotain momenttia, kaikki muutkin liikkuu. Tämä liittyy esimerkiksi vaikka leikkauksiin. Jos lisätään jonkin rahaa, jostain muualta pitää leikata ja sentyyppejä. Ikään kuin valtiovarainministeriö määrittää sen häkkyrän, jonka sisällä kaikki muut operoi, ja niitä rajoja ei ylitetä. Se on se.

MK: Aivan.

SK: Silloin on hirveän vaikea myöskään tuoda mitään uusia ideoita, koska rajoja ei ylitetä. Vaikka olisi mikä idea tai innovaatio, kaikki maksaa. Se on ehkä stagnoinut myös sen keskustelun. Valtiovarainministeriö on edelleen sellainen suuri oraakkeli, että kun sieltä tulee joku raportti, sen mukaan mennään. Se vaikuttaa meidän poliittiseen keskusteluun tosi voimakkaasti. Toki voi olla, että korona muuttaa tätä. Nythän kaikki on liikkeessä ja muutoksessa.

MK: Kuunnellaan lyhyt inertti oletetusta orjapäällikön sauvasta, joka on osa tätä Kansallismuseon Toista maata - näyttelyä.

RK: [ovi paukahtaa, askelia] Tämä sauva on tullut Kansallismuseon kokoelmiin vuonna 1917. Se tuli Salmin pitäjältä Laatokan pohjoisrannalta. Sen mukaan oli liitetty hyvin erikoinen kertomus sauvan historiasta. Sen kerrottiin olevan orjapäällikön sauva ja olevan useita satoja vuosia vanha. Kerrottiin myös, että se on kuulunut niin sanotulle orjapäällikö Pamppu- tai Letti-Iivanalle. Sauvan renkaiden kerrottiin merkitsevän sitä, kuinka monta perhettä, pariskuntaa tai yksittäistä orjaa tämän päällikön hallussa oli ollut. Museoissa on aina kovin tärkeää kirjata muistiin se perimätietotarina, joka seuraa kyseistä esinettä museon kokoelmiin. Se on keino tutkijoille pyrkiä sijoittamaan tämä esine oman aikakautensa viitekehukseen ja siten osaksi laajempaa kokonaisuutta. Tämän sauvan tuo taustahistoria on tietysti hyvin mystinen, ja meillä ei ole keinoja varmistaa sen tarinan paikkansa pitävyyttä, mutta silloin me lähdimme tarkastelemaan tuon Salmin kihlakunnan ja sen seutukunnan historiaa edeltäneinä vuosisatoina. Silloin huomataan, että se alue kuului niin sanottuun Vanhaan Suomeen, joka suuren Pohjan sodan myötä siirtyi Uudenkaupungin rauhassa 1721 Ruotsin vallan alta osaksi Venäjän valtakuntaa. Tämähän tarkoitti toki suuria muutoksia seudun asukkaille. Silloin entisistä kruunun talonpojista tuli venäläisen verotuskäytännön piiriin kuuluvia, ja aika ajoin tämä merkitsi ankariakin olosuhteita. Venäjällä vallitsi tuolloin niin sanottu lahjoitusmaajärjestelmä, eli tsaaria palvelleille aatelismiehille tai yhteisöille annettiin oikeus periä verot itselleen tietyiltä näiltä omistamiltaan kylistä ja taloista. Itse he eivät varsinaisesti tätä tointa hoitaneet, vaan he palkkasivat tehtävään vouteja, jotka vastasivat veronkannosta ja järjestyksen pidosta. Siitä seurasi se, että joskus voudit syöllistyivät näissä tehtävissään myös väärinkäytöksiin. Sitä kautta meille aukeaa nyt näkökulma tuonne Salmin seutukuntaan ja sen naapuripiiriin Impilahdelle, Suistamolle ja Sortavalaan. Siellä nimittäin tuo tilanne 1700-luvun puolivälissä oli erityisen hankala. Nämä lahjoitus maat kuuluivat tuolloin pietarilaisen Aleksanteri Nevskin Pyhän Kolminaisuuden luostarille, jonka ylivuotina toimi Ivan Klimpujev - niminen historiallinen henkilö. Historiankirjoihin on jäänyt merkintöjä hänen erityisestä julmuudestaan talonpoikia kohtaan. Tuo hänen virkakautensa seutukunnalla kesti peräti 21 vuotta. Me emme tietenkään pysty yhdistämään tätä historiallista henkilö suoraan tähän sauvaan, mutta tietysti voimme miettiä sitä, voisiko kyseessä olla tämä Pamppu-Iivana, jonka muisto eli vahvana Salmassa vielä puolitoista vuosisataa myöhemmin. Joka tapauksessa Ivan Klimpujevin tarina kertoo tuosta kyseisen aikakauden tapahtumista. Voimme pohtia, laskiko mahdollisesti ylivuoti näistä sauvan renkaista näitä verotettavia henkilöitä, pariskuntia ja perheitä ja miten nämä koillisen Laatokan Karjalan lahjoitusmaatalonpojat kokivat oman ylivoutinsa, koettiinko hänet orjapäälliköksi. Eli hyvin paljon tällaisia avoimia kysymyksiä tähän sauvaan ja tuohon erikoiseen taustahistoriaan liittyy. Aivan samoin kuin tuo sauvan taustatarina myöskin sen käyttötarkoitus jää hieman tuonne historian hämärään. Esinehän on itsessään aika julman näköinen. Siinä on terävät koukut toisessa päässä, ja se on esine, josta ei ehkä edes halua ajatella, mitä sillä on tehty. Toki se on myöskin varmasti ollut kunnioitusta herättävä esine, on sen käyttötarkoitus ollut mikä tahansa. Tuollaista sauvaa ei välttämättä kenelläkään toisella ollut. Voi täysin hyvin olla, että nuo renkaat ovat pelkästään koristeita, ja että tämä on ollut vaikka kävelysauvan kaltainen esine. Sitä me emme voi tietää, mutta tuo sauvan taustatarina tietysti on sellainen, joka viittaa siihen, että sillä on voinut olla jokin ikävämpikin käyttötarkoitus.

MK: Siinä kuulimme, kuinka Suomen Kansallismuseon intendentti Raija Kataja Kansallismuseon Toista maata - näyttelyssä esillä olevasta orjapäällikön sauvasta. Tätä juttua kuunnellessa mietin sellaista asiaa, että kun me ajatellaan taloudellisen epätasa-arvon tulevaisuutta Suomessa, millaisia voimavaroja historia voisi antaa meille tulevaisuuden rakentamiseen tässä kysymyksessä? Mistä voidaan löytää semmoisia positiivisia malleja tai toisaalta tämän Pamppu-Iivanan kaltaisia äärimmäisen negatiivisia malleja? Ihmiset kuitenkin Heikki Ylikankaan sanoin osaa kuvitella vain sellaisen tulevaisuuden, jonka he ovat eläneet tai josta he ovat kuulleet. Historia on valtavan merkittävä tekijä. Millaisesta taloushistoriasta me ponnistetaan?

ML: Kysymys on taas laaja, mutta voisin vähän palata noihin sun 90-luvun alun laman pohdintoihin ja sen pitkiin jälkiin ja vaikutuksiin, jotka ulottuu moneen kielestä lähtien. Tietysti tällainen kriisi ja koronakriisi nyt ehdottomasti on iso kriisi, se on globaali kriisi, mutta kriisit on uudelleen arvioimisen paikkoja, jota nyt paljon tehdäänkin eri alueilla. Myös talouspolitiikassakin on paljon uutta pohdintaa. Meillä on nyt aika hyvä hetki ehkä päivittää joitain asioita ja näkemyksiä ja tarkistaa ja miettiä vielä uudestaan, millaista tulevaisuutta halutaan nyt muokata. Tietenkin tässä on ihan hurjia... haaste ei riitä kuvaamaan, mikä ilmastonmuutos on vaan ongelmia, joissa onneksi myös nämä

fiksut päätökset voi auttaa meitä kohti parempaa tulevaa. Kyllä mä näkisin, että tässä nyt kriisin keskellä ja näiden isojen ongelmien edessä on myös mahdollisuuksia uudelleen kehittää ja miettiä niitä fiksuja poliittisia raameja ja päätöksiä, mistä ehkä päästäisiin paremmalle kehitysuralle kuin missä me oltiin tässä viimeiset parikymmentä vuotta. Vaikka tässä viimeiset perikymmentä vuotta okei on tapahtunut hyviä asioita ja monilla elintaso nousut ja tullut kaikenlaista kivaa keksintöä, mutta monessa asiassa ongelmat on kasaantunut ja niitä on tullut lisää. Niistä me ollaan tässäkin puhuttu aika paljon. Niin ehkä tässä nyt kannattaa pysähtyä ja yrittää miettiä, miten me saataisiin hyvä jakso tästä eteenpäin. Katsotaan, miten käy.

MK: Joo. Mites Susanna, mitkä ovat Pamppu-Iivanan opetukset? Mistä me voidaan saada voimaa nähdä tulevaisuus tai...

SK: Pamppu-Iivanan opetukset on varmaan sitä, mistä me lähdettiin, että miksi hyvinvointivaltio aikoinaan on perustettu. Se on taannut ihmisille vapauden mielivallasta. Ne ei ole kenenkään armoilla, vaan ne pystyy oikeasti elää itsenäistä elämää, ja valtio kannattelee ja ikään kuin luo tällaisen alustan, jonka päältä voi ponnistaa. Ja mä luulen, että jotenkin kaiken tämän valtio on mälsä, valtio on tasapäistävä, valtio on sitä ja tätä, sitä keskustelua voisi päivittää ja miettiä sitä, heitettiinkö me ehkä hukkaan myös paljon sellaista hyvää, mikä toimi. Siinä mielettömässä raivossa, miten vaikkapa ihmiset reagoi nyt tähän Sanoman kanteluun tuonne komissioon Yle Areenasta, musta näkyy se, miten paljon suomalaiset rakastaa tällaisia meidän yhteisiä julkisia palveluita ja hienoja julkisia juttuja, joita me kaikki rahoitetaan. Sitä musta kanssa niiden ihmisten, jotka asioista päättää, kannattaa jotenkin ymmärtää se, että se meidän näennäisen rauhallinen byrokraattisuus sisältää ihan tosi voimakkaita tunteita. Kaikissa mielipidemittauksissa ja erilaisissa gallupeissa sun muissa aina sieltä uudelleen ja uudelleen tulee läpi se, että suomalaiset maksaa tosi mielellään veroja, jos niillä rahoitetaan näitä julkisia yhteisiä palveluita. Mä luulen, että kannattaisi ottaa tämä viesti vakavasti.

MK: Totta.

ML: Mä jatkan vielä vähän tästä Pamppu-Iivanasta. Oliko se Iivana?

MK: Se oli mahdollisesti Pamppu-Iivana. Tästä ei olla aivan varmoja.

ML: Mahdollisesti Pamppu-Iivanaan ja veronkantoon ja instituutioihin ja vähän vielä tuosta Susannan äskeisestä kommentista jatkoa. Me ollaan näistä Pamppu-Iivanoista onneksi kehitty [0:35:19] aika hyvät mallit, toimivat instituutiot ja veronkanto, joka toimii varsin hyvin. Ja nyt kun (--) [epäselvää] kaikki on samassa veneessä, me voidaan tuki tuoda vielä tälle eurooppalaiselle tasolle. Nyt on ollut paljon keskustelua tästä elpymisvälineestä ja EU:n yhtenäisyydestä. Nyt olisi hyvin tärkeää, että nämä hyvät instituutiot, mitä tulee erityisesti veronkantoon, siirtyisi maihin kuten Italia, joka on semmoinen jonkinlainen ongelma, samassa veneessä kun ollaan, jolla on valtavat velat, julkiset velat erityisesti. Näyttää siltä, että ne on peräisin erityisesti siitä, että ne instituutiot ei toimi riittävällä tavalla, ja erityisesti veronkanto esimerkiksi ei toimi. Me voitaisiin meidän hyviä instituutioita alkaen Pamppu-Iivariasta. Oliko hän pelkästään hyvä vai ei, jäi vähän epäselväksi.

MK: Hän saattoi olla äärimmäisen paha, mutta...

ML: Niin.

MK: ...hän välttämättä ei ollut edes olemassa. Tässä tarinassa on monta näkökulmaa.

ML: Okei, mutta musta tuntuu, että me ollaan näistä Pamppu-Iivanoista menty selvästi parempiin instituutioihin. Ehkä Italiassa on liikaa jääty sitten Pamppu-Iivanoiden tasolle, jos nyt tehdään tällainen tulkinta. Mutta joka tapauksessa samassa veneessä ollaan myös ei pelkästään Suomessa vaan yhä enemmän myös Euroopan sisällä ja yritetään saada tämä homma toimimaan kaikille. Siinäpä haastetta riittää.

MK: Niin, ehkä suuri viisaus nyt, kun tätä keskustelua summaa, (on) [0:36:46] jotenkin se, että puhutaan oikeasti päämääristä, puhutaan siitä, mitä tavoitellaan politiikalla ja myös se, että ideologiat, jotka ohjaa tätä toimintaa, tulisi näkyviksi ja että niistä voisi...

SK: Ja sana unelmat on käväissyt tässä keskustelussa, mikä on hienoa.

MK: Se vilahti.

SK: Sen ei tarvitse olla unelmahöttöä, vaan se voi olla myös unelmointia siitä, mikä olisi semmoinen hyvä ympäristö [naurahtaa] hyvä olosuhde, jossa jos ei ihan kaikki, mahdollisimman moni, 99,9 prosenttia, voisi jollain tavalla pärjätä.

MK: Ehkä se 90-luvun...

SK: Ja mitä se sitten vaatii. Miten se rahoitetaan.

MK: Niin, ehkä tuon unelman jonkinlainen antiteesi on se 90-luvulta oletettavasti periytyvä tämmöinen väistämättömyyden henki, joka on jäänyt meidän talouskeskusteluun.

SK: Mielikuvituksen puute. Hyvinvointivaltioprojektia, tätä hullu unelmaa, joka 60–70-luvulla toteutettiin, sitähan ei koskaan nykyään enää laitettaisi käyntiin, koska se maksaisi liikaa. Musta pitäisi heittää ne kvartaalit vähäksi aikaa historian romukoppaan ja ajatella silleen viidenkymmenen vuoden perspektiivillä tai sadan. (--) [0:38:06 pp]

MK: Mä meinasin, että (seuraavaksi jaetaan vuodet) kahdeksaan osaan [naurahtelua].

SK: Niin, jos me tehdään tällaisia ja tällaisia toimenpiteitä nyt, sitten meidän lapset tai lapsenlapset pääsee nauttimaan näistä. Varsinkin nyt ilmastokriisin kynnyksellä tätä ajattelua olisi syytä ehkä korostaa.

ML: Mä vielä tähän haluan täydentää, että kannatan myös unelmointia. Unelmat kuulostaa toki ehkä vähän tämmöiseltä, no tässä on humanisteja paikalla, humanistien käsitteeltä, mutta teknokraatit voisi puhua visioista.

SK: Niin.

ML: ...mikä se visio sitten onkaan. Toki tietysti uskon(pa) [0:38:43], että taloustie(teilijän) rooli jatkossakin on olla niitä tylsimyksiä, jotka yrittää välillä niitä unelmia tiputtaa alas. Mutta eiköhän tämmöisen dialogin kautta kuitenkin voitaisi sitten myös keksiä jotain, mikä unelm(a) vaikka) lentääkin. Ihan kaikkia unelmia ei todellakaan (tarvi)

SK: Niin ja ehkä se taloustiedekin voisi olla holistisempaa siinä mielessä.

ML: Voisi.

SK: Tarkastella sitä yhteiskuntaa kokonaisuutena...

ML: Voisi ja onneksi talous...

SK: ...yhdistellä niitä mittareita vähän (-)(vämmin)

ML: Joo. Taloustieteessäkin onneksi se kuva on, kun sitä katsoo tarkemmin, paljon rikkaampi kuin se mediassa usein näyttäytyy. Siellä on myös paljon enemmän kuin mitä monet ajattelevatkaan ja monenlaista tarkastelua. [vauhdikasta musiikkia]

MK: Keneltä historian henkilöltä haluaisit kysyä yhden kysymyksen ja kuka tämä henkilö olisi?

ML: Vastataan sillä tavalla vähän konservatiivisesti ja oman alan näkökulmasta, että haluaisin ehkä kysyä Adam Smithiltä, joka on taloustieteen isä ja moraalifilosofi, mitä hän olisi mieltä siitä, mitä tälle suomalaiselle hyvinvointivaltiolle pitäisi nyt tehdä.

MK: Oi, (onpa) [0:40:02] kiinnostava asetelma.

ML: Adam Smithistä sen verran, että vaikka monet tietää ehkä tämän näkymätön käsi ja hintamekanismi käsitteet ja niitä tulkitaan, että se on hyvin semmoinen puhdasoppiminen markkinaliberaali ajattelija, mutta itse asiassa hän kyllä ymmärsi myös vakuutusjärjestelmän merkityksen ja puhui myös aika laajasti taloudesta. Hän on itse asiassa paljon laajemmin ajatteleva kuin mihin lokeroon hänet on laitettu. Just siitäkin johtuen tämä kysymys olisi kiinnostava. Mä luulen, että hän itse asiassa olisi monien näiden nykyisten hyvinvointivaltioiden instituutioiden säilyttämisen ja kehittämisen kannalla ehdottomasti. Tuskinpa se lääke olisi mitään hirveän kylmää kyytiä.

SK: Mulla olisi paljon pieniä ja turhanpäiväisiä kysymyksiä ties keneltä, mutta sitten kun mä olen kuitenkin myös toimittaja, [naurahtaa] mä olen tottunut kysymään kysymyksiäni eläviltä ihmisiltä. Musta tuntuu, että eläviltä ihmisiltä on paljon vaikeampi itse asiassa kysyä niitä kysymyksiä kuin kuolleilta, koska etenkin nyt tänä aikana selvästi on valtava repivä ideologinen kamppailu sekä eri ryhmittymien välillä mutta myös ihmisten sisällä. Koska mä olen huomannut, että nyt kun me tehdään Kansallisteatterille produktiota, jossa käsitellään sitä, miten ihan normaalit keskiluokkaiset ihmiset Helsingissä sai päähänsä, että kriisin keskellä on järkevää leikata lapsilta koulutuksessa ja varhaiskasvatuksessa. Miten se on mahdollista [naurahtaa]. Me ei saada ketään vastaamaan näihin kysymyksiin. Mä haluaisin jotenkin kysyä näiltä eläviltä ihmisiltä, että mitä sä koit tai mitä sä ajattelit, kun sä painoit jaa-nappia ja tiesit, että sieltä lähtee 20 miljoonaa ja että on epäselvää, saadaanko niitä rahoja paikattua. Mä haluaisin kysyä ehkä vielä tarkemmin niin, että miksi tämä diskurssi on edelleen se, kuinka paljon me leikataan. Kun meidän pitäisi keskustella nimenomaan nyt lasten suhteen, että ne selviää täysijärkisinä ratkomaan tätä ilmastokriisiä, kuinka paljon me laitetaan lisää siihen. Kuinka paljon me ollaan valmiita sijoittamaan lapsiin, että ne jaksaa myöhemmin ja osaa ja pystyy ratkomaan ne ongelmat, mitä me ollaan oltu aiheuttamassa ilmastolle. Sen sijaan, että me ajatellaan, että kyllä ne jotenkin pärjää otetaan sieltä vähän pois. Tämä on ehkä se kysymys. Miksi et osaa ajatella, että lisäät jotakin, miksi ajattelet, että leikkaat, että se on edelleen se ainoa ratkaisu kaikkeen.

MK: Toivottavasti saat vastauksen tämän ohjelman jälkeen tähän kysymykseen.

SK: [huokaisee] Niin.

MK: Nyt kun se on julkisesti esitetty. Hei, kiitoksia kummallekin hienosta keskustelusta ja mukavaa kesää.

SK: Kiitos samoin.

ML: Kiitos, kiitos. [vauhdikasta musiikkia]

MK: Kuuntelit Kansallismuseon Toista Maata -podcastia. Löydät sen osoitteesta kansallismuseo.fi sekä Apple Podcasteista ja Spotifysta. [vauhdikasta musiikkia]